

ULF KRISTERSSON:

Sverige och Sydafrika

Vart tog det principiella ställningstagandet vägen sedan formalisterna inom (s) gav upp och anslöt sig till pragmatikernas linje i frågan om Sydafrika-bojkott? Skall vi ta ställning till "graden av helvete" i totalitära stater eller skall vi hävda konsekvens?

Att bojkotta och försöka isolera en regim är att bortse från våra möjligheter och vårt ansvar att påverka den, att stödja dem som lider under den, att vi svär oss fria från vad som händer där och att vi nöjer oss med att göra högtravande deklARATIONER för inrikespolitiskt bruk.

Ekon stud Ulf Kristersson är ledamot av MUFs förbundsstyrelse.

Den 12 mars i år kulminerade den svenska Sydafrika-debatten för den här gången. Då bestämde sig regeringen för att lägga en proposition om en ensidig svensk bojkottaktion eller – som prop 1986/87:110 heter – "om förbud mot handel med Sydafrika och Namibia".

Beslutsångesten i sydafrikafrågan var stor och uppfattningarna inom socialdemokratin både splittrade och från tid till annan högst varierade. Den ursprungliga hållningen bland ledande socialdemokrater – däribland statsminister Ingvar Carlsson – var som bekant att Sverige skall agera i enlighet med beslut i FN:s säkerhetsråd, hålla sig till GATT-avtalet och gå på den traditionella Undénlinjen.

I intervjuer (TT 86-07-23 resp SvD 86-07-24) försvarar statsministern sin och regeringens ovilja att gå opinionen till mötes: "Sverige håller fast vid att inte införa handelsbojkott mot Sydafrika. Apartheidsystemet kommer att bryta samman ändå. Det är så brutalt att det gräver sin egen grav . . ." och "Till skillnad från Norge och Danmark är Sverige neutralt och kan inte bryta mot internationell rätt och det internationella handelsavtalet GATT." Aktuellt i politiken (nr 15/86) skriver förklarande att "Respekten för ingångna internationella avtal är ytterligare en del i svensk utrikespolitik. I det s k GATT-avtalet förbinder vi oss att inte gå in i handelssanktioner som inte är beslutade av FN:s säkerhetsråd."

Bland ledande socialdemokrater fanns två olika inriktningar som visserligen båda kom till samma slutsats – ingen ensidig svensk bojkott – men utifrån två helt skilda synsätt. Den ena falangen, "forma-

listerna", representerades främst av statsminister Carlsson och höll alltså hårt på svensk bundenhet till avtal och till internationell och svensk praxis. Den andra, "pragmatikerna", återfanns främst inom fackföreningsrörelsen och bland några socialdemokratiska fritänkare. Dessa betraktade problemen utifrån ett strikt konsekvensperspektiv — vilket är det sannolika resultatet av en svensk aktion? Helt naturligt såg många inom LO att en av följderna blir hotade jobb inom vissa svenska industrier. Andra frågade sig på vilket vis Sydafrika och svarta sydafrikaner kommer att påverkas — vilka gynnas av en svensk aktion?

Det skulle innebära en svensk internationell policy att acceptera överenskomna spelregler endast om resultatet faller oss i smaken.

Den vita sydafrikanska parlamentsledamoten Helen Suzman, som arbetar emot apartheidregimen, skrev i Wall Street Journal (86-08-11) om den bekvämasits som utländska sydafrikadebattörer sitter i: "Sanctions, we hear, are a moral issue. You bet. The issue is the morality of striking political and moral postures from the safety of Capitol Hill and Georgetown, at the risk of other people's lives and livelihoods."

I en DN-debattartikel (86-09-15) skriver Metallordföranden Leif Blomberg: "Synen på en avveckling av de svenska bolagen i Sydafrika har tidvis i debatten framställts som något av det avgörande moraliska ställningstagandet. Avvecklingen har nästan blivit ett mål i sig. Denna sammanblandning av mål och medel har

varit möjlig genom att ingen har preciserat vad avvecklingskravet egentligen avser. Frågan har viftats bort som teknikaliteter som regeringen får ta hand om sedan det principiella beslutet väl har fattats."

Formalister och pragmatiker i otakt

Så länge både formalister och pragmatiker kom till samma slutsats vållade detta inget större problem för socialdemokratin. Motståndarna var istället bojkottivrande folk — och centerpartister. Dessa i sällskap med kända kyrkoföreträdare och andra kulturpersonligheter bedrev en lyckosam kampanj för att något måste göras. Som vanligt i dessa sammanhang utmålas de som inte accepterar den allra mest utpräglad populistiska "handlingskraften" som motståndare till själva *sakfrågan*, i detta fall naturligtvis som apartheidregimens svenska hejdukar.

Den massmedialt och kortsiktigt något otacksamma hållningen är inget nytt för ett parti som Moderata Samlingspartiet, även om partiet har hanterat sådana situationer med varierande framgång. Där emot var situationen fullständigt främmande för ovana socialdemokrater. Plötsligt marscherade rörelsen i ordentlig otakt med en opinion i känslovall, en opinion som ville ha moraliska markeringar istället för formella ursäcker.

Den tidigare så rejäle Ingvar Carlsson representerade plötsligt handelsförlamning, okänslighet och beslutsoförmåga. Enligt argsinta kritiker stod han dessutom som en representant för en snävt svensk, egoistisk utrikespolitik. Inom den egna rörelsen började det röra på sig. Den vanliga fronten i "moralpolitik" med ungdomsförbundet, broderskapsrörelsen

Sverige och Sydafrika

och kvinnoförbundet ville inte längre stå utanför värmen, utan krävde en omedelbar och ensidig svensk bojkott.

Den plötsliga och kraftfulla fokuseringen på Sydafrikafrågan i massmedier gällde inte vad som var målet och utifrån detta mål riktiga medel, utan kretsade istället kring motsatsparen "handlingskraft/bojkott" å ena sidan och "flathet/nej till bojkott" å den andra. Under dessa förhållanden är socialdemokratin inte förmögen att företräda "fel" uppfattning. Resultatet var egentligen redan på ett tidigt stadium lika självklart som oundvikligt.

Formalisterna ändrar ståndpunkt

Efter bl a USA:s och Storbritanniens veto i säkerhetsrådet blev allt så mycket enklare för den socialdemokratiska partiledningen. Den utväg man hade hoppats på stod inte längre till buds: "I ena vågskålen ligger Undén-linjen, i andra vågskålen ligger önskvärldheten, för att inte säga nödvändigheter, att göra ytterligare, att vidta ytterligare åtgärder mot apartheid-politiken. Och då har den socialdemokratiska partistyrelsen beslutat ge rådet att det får väga över för åtgärder mot apartheid", säger Ingvar Carlsson till Aktuellt (87-03-02), och fortsätter: "Vi får beskriva det för framtiden så att situationen i Sydafrika var så unik, att vi gjorde det här enda undantaget hittills under efterkrigstiden från Undén-linjen."

Efter det att de "avtalsenliga" förhandlingarna misslyckats, var Sverige hänvisat till sig själv och sitt samvete. "Undénlinjen" var inte längre giltig svensk doktrin, Gatt-avtalen inte längre bindande och säkerhetsrådets sanktion inte längre nödvändig. Hade alla förutsättningar vekligen

förändrats? Det skulle i så fall innebära en svensk internationell policy att acceptera överenskomna spelregler endast om resultatet faller oss i smaken. Vad som hade förändrats var den socialdemokratiska värderingen av de politiska riskerna man tog genom att inte falla "opinionen" till föga.

Att isolera diktaturer är att misstro demokratin.

På den enda i egentlig och politisk mening "andra sidan" stod moderaterna. Med förvånansvärd emfas inriktades bojkottmotståndet mot att gå i de socialdemokratiska "formalisternas" fotspår. Sällan eller aldrig klargjordes de betydligt viktigare principiella skälen till bojkottmotståndet. Oftare drevs "Undénlinjen"; den socialdemokratiska traditionen framställdes som en oantastbar strategi — och som ett i sig tillräckligt skäl för att inte genomföra en ensidig svensk bojkott av Sydafrika.

Den principiella rösten saknades

Den enda röst som därför inte hördes i debatten var den i verklig mening principiella. Hur skall Sverige som politisk enhet agera gentemot fränstötande regimer och företeelser i andra länder? Om vi skall agera alls; vad exakt vill vi uppnå, och vilka medel är vi beredda att tillgripa? Eller skall vi frankt deklarerat att vi kommer göra mer eller mindre kraftfulla substansiella markeringar gentemot de — och endast de — länder vi inte av inrikespolitiska, utrikespolitiska eller kommersiella skäl vill hålla oss någorlunda väl med?

Pragmatikerna inom socialdemokratian och fackföreningsrörelsen betraktade hela frågan ur ett för sina syften mer ändamålsenligt perspektiv. De frågade sig inte om bojkott och isolationism i grunden är rätt väg att gå, men insåg att om apartheid aktivt och framgångsrikt skall motarbetas, och de förtryckta få stöd, skall åtminstone vårt eget agerande i något avseende gynna dessa syften. Man skilde alltså i varje fall mellan mål och medel, orsak och verkan.

Det är friheten som triumferar när den ställs ansikte mot ansikte med ofriheten.

En av de få som starkt ifrågasatte hela grunden för Sydafrika-diskussionen var Expressens Ernst Klein: (Expressen 87-03-06) "Jag är övertygad om att det var bra att FN:s säkerhetsråd sade nej till den föreslagna begränsade internationella bojkotten. Den skulle ganska litet ha förändrat det ekonomiska läget i Sydafrika. Den skulle däremot lätt ha kunnat målas upp som just den drake som Botha lovat att förgöra . . . Värre är emellertid att vi med (det svenska, min anm) bojkottbeslutet dragit ett streck över alla alternativa metoder för Sverige att påverka utvecklingen i Sydafrika. Svenska fackföreningsmän kan aldrig mer räkna med att få visum för att besöka Sydafrika och där aktivt bistå de unga svarta fackföreningarna . . . en av de stora fördelarna med livliga affärsförbindelser mellan två länder är att sådana förbindelser också drar med sig andra kontakter. Det är någonting som man kan utnyttja om man vill aktivt påverka en politisk utveckling."

Uppgiften för moderaterna borde då inte vara att diskutera (tidigare?) socialdemokratiska utrikesdoktriner, utan att påpeka vad som är rätt och vad som är fel, hävda konsekvens och förklara varför felaktiga åtgärder inte leder till rätt resultat, eller i värsta fall åter ta på sig rollen som principfasthetens sista utpost i svensk politik! Det må låta pretentiöst, men är icke desto mindre moderat politik, och hur gärna vi än skulle önska det, är det inte vi som styr det faktiska utrikespolitiska skendet i Sverige.

Pragmatiskt hyckleri

De bärande skälen till varför bojkott och isolering av människor är fel, återfinns naturligtvis inte i GATT-avtal, prestigeladdade doktriner eller ens — om någon misstänkte det — i säkerhetsrådets protokoll. Orsakerna är mer lättfunna och mindre formella än så. Att tro på internationell isolering eller nationell bannlysning av vissa länder innebär för det första ett ofrånkomligt ställningstagande till "graden av helvete" i totalitärt styrda stater. Skall Sydafrika bojkottas idag, men inte Uganda för några år sedan? Skall handel med Sovjetunionen med pompa och ståt få statlig sanktion och uppmuntras, men shahens och ayatollans Iran fördömas?

Korrekt sådana värderande ställningstaganden kommer ingen — kan ingen — politiker göra. Inte ens en av kollektivismens mest brutala former — den hudfärgssegregerande — kan på någon saklig grund sägas vara mer värd vårt förakt än andra former av våldsamt förtryck. I stället blir det praktiskt-politiska resultatet en maktssensitivitet, ett utrikespolitiskt

agerande som är anpassningsbart i den grad att hela det politiska språket och "kaxigheten", om termen tillåts, blir beroende av hur nära i geografisk och inrikespolitisk bemärkelse vi befinner oss förtryckarregimerna. Det blir en hyckleriets triumf att på galanta middagar i FN sitta och upprätthålla "kontakt och ömsesidig förståelse" med allsköns primitiva diktaturer som vi av ett eller annat skäl inte kan, vågar eller vill uttrycka vårt förakt över, samtidigt som vi på behagligt avstånd från Pretoria och andra huvudstäder som "opinionen" ogillar, kan uttala de mest förnedrande, om än motiverade, omdömen.

Hela den mentalitet som ligger bakom hyckleriet kan naturligtvis sägas vara pragmatisk — "vi måste leva med dem" — men ursäktar inte en svensk legitimering av "etablerade" och "stabila" diktaturer insprängda i den europeiska civilisationen. Vill man — och det bör man! — ha öppna relationer till Sovjetunionen, Vietnam och otaliga andra kommunistiska regimer, bör man vara försiktig med att moralisera gentemot kommunismens själsfränder i andra länder och med andra namn.

Riv murar — bygg inte nya

Att ställa krav på konsekvens är inte att ställa krav på åsiktsneutralitet. Tvärtom är vår handel med Sovjet lika berättigad som våra bandylandskamper mot dem, liksom hårdare kritik mot kommunismens förtryck borde vara det. Det är i öppenhet som kärnan och den fria världens ansvar ligger. Att isolera diktaturer är att misstro demokratin. Att bojkotta och försöka isolera en regim är att bortse från våra möjligheter — och vårt ansvar — att påverka den, att stödja dem som lider under den, att vi svär oss fria från vad som händer där och att vi nöjer oss med att göra högrävande deklARATIONER för inrikespolitiskt bruk. I själva verket ger isolering uttryck för en rädsla att demokratiska staters humanistiska ideal inte skulle tåla att konfronteras med diktaturens brutalitet.

I verkligheten råder det motsatta förhållandet. Det är friheten som triumferar när den ställs ansikte mot ansikte med ofriheten. Det är till — inte från — demokratin som människor flyr. Det är förtrycket som isolerar sig själv med murar. Vår uppgift är att riva murar, inte att bygga nya.